

Формування soft skills у процесі професійної підготовки майбутніх учителів інформатики: практичний досвід

*Надія Олефіренко,
Андрій Курганський*

Щілко природними є очікування суспільства, що будь-який вчитель буде володіти набором soft skills (м'якими навичками) повною мірою, тобто буде комунікабельним, здатним до співпраці, до організації діяльності учнів, буде ініціативним, стресостійким, вміти будувати позитивні стосунки між учнями та з батьками, доносити власну точку зору до учнів з урахуванням їх вікових особливостей, до батьків та колег, буде креативним та готовим до впровадження інновацій тощо. Зазначимо, що такі вимоги висувуються як до вчителів, які мають тривалий педагогічний стаж, так і до випускників ЗВО, які роблять перші кроки у професії.

Запит на сформовані м'які навички у вчителів посилюється через запровадження та поступове охоплення середньої школи реформою за концепцією «Нова українська школа» [1], успішність якої залежить від здатності учителя творчо вирішувати професійні завдання, швидко адаптуватися, гнучко реагувати на постійно змінювані умови, глибоко володіти психолого-педагогічними знаннями, від чуйності та емпатії учителя, здатності допомогти учневі тощо.

Разом з тим, аналіз наявного педагогічного досвіду та аналіз масових онлайн курсів, курсів підвищення кваліфікації та вебінарів свідчить, що вчителі інформатики значною мірою зорієнтовані на розвиток «твердих навичок» — інформатичних

компетенцій, умінь з програмування, технологічних умінь тощо. Особлива увага до модернізації IT-умінь у майбутніх учителів цілком зрозуміла і викликана в першу чергу стрімкістю змін, які відбуваються у інформатиці, необхідністю самостійно опановувати нові прилади та технологічні рішення, вивчати нові програмні засоби та підходи до програмування тощо. Водночас «м'які навички» потребують більших зусиль, систематичної праці, рефлексії, аналізу результатів власної діяльності, взаємодії з учасниками освітнього процесу, а також регулярного практикування в реальних ситуаціях. Зазначимо, що формування «м'яких навичок» здійснюється протягом всієї професійної діяльності.

Необхідність володіння soft skills визначено у нормативних документах, які регламентують діяльність учителя, — професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [2], а також у професійному стандарті на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» [3].

В Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди приділяють велику увагу формуванню soft skills у майбутніх учителів. Так, з 2021 р. працює «Положення про формування Soft Skills в учасників освітнього процесу ХНПУ імені Г.С. Сковороди» [4], в якому визначено мету, процедури напрямів розвитку soft skills через систему

професійного удосконалення учасників освітнього процесу. В Положенні зазначено, що в професійній діяльності вчителя сучасності університет підтримує такі якості: здатність працювати в команді і виконувати завдання, поєднуючи індивідуальні зусилля з іншими членами команди для досягнення загальної мети; здатність передавати інформацію чітко, просто, ефективно і зрозуміло; спроможність прийняти негативні та неочікувані зміни і шукати нові рішення; здатність приймати рішення і керувати підлеглими; здатність здійснювати планування особистого часу з метою підвищення ефективності та раціональності його використання; вміння переносити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження без особливих шкідливих наслідків для власного здоров'я та здоров'я оточуючих; вміння визначити найкращий шлях, що забезпечує максимальну ефективність і успішність отримання результату з мінімальними витратами особистих чи командних ресурсів; вміння домовлятися, мінімізувати конфліктні ситуації і не допустити напруженої атмосфери у команді [4].

Відповідно до зазначеного Положення [4] група забезпечення кожної освітньої програми разом з іншими структурними підрозділами скеровують свою діяльність на забезпечення набуття здобувачами освіти soft skills упродовж усього періоду навчання. Зокрема, освітні програми першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти "Інформатика в закладах освіти", які реалізуються в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди і зорієнтовані на підготовку вчителів інформатики закладів загальної середньої освіти, викладачів закладів фахової передвищої, вищої освіти, передбачають формування й розвиток відповідних компетентностей:

- здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності,

творчого самовираження. Здатність спілкуватися державною та іноземною мовою як усно, так і письмово [5, 6];

- здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня [5, 6];

- здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети [5];

- здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості [5, 6];

- володіння комунікативними навичками, здатність проявляти емпатію [6];

- володіння навичками критичного мислення [6].

Аналіз наукових джерел і практичний досвід формування soft skills у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів інформатики дозволяє стверджувати про певні труднощі.

Так, Н. Безлюдна та Н. Дудник, на основі опитування здобувачів вищої педагогічної освіти, викладачів та стейкхолдерів відмічають такі труднощі формування soft skills у підготовці майбутніх педагогів: недостатній інтерес до проблеми формування soft skills, особистісних установок на розуміння важливості розвитку soft skills; недостатність розвитку зв'язків між окремими компонентами підготовки майбутніх педагогів; слабку диверсифікацію психолого-педагогічних дисциплін, надмірну їхню теоретизацію; недостатній практичний прояв різних soft skills через не досить розвинені зв'язки між теоретичною і практичною педагогічною підготовкою; недостатню опору на міжпредметні зв'язки, сучасні освітні технології та інтерактивні форми й методи навчання та виховання; складність діагностики рівня розвитку soft skills; недостатню гнучкість та мобільність в організації процесу розвитку soft skills [7].

Н. Коляда й О. Кравченко наголошують на складності формування м'яких навичок у межах навчального процесу через

вимоги навчальної програми, орієнтацію на засвоєння певної сукупності знань, часову обмеженість занять та інших [8].

На нашу думку, на даний час формування м'яких навичок у підготовці вчителя інформатики супроводжується в основному труднощами, викликаними:

- тривалим онлайн або дистанційним навчанням;
- звичність індивідуальної форми роботи у навчальній діяльності — при підготовці до ЗНО, у шкільному навчанні, в університеті;
- звичність індивідуального використання технічних засобів, які фактично стали персоналізованими;
- рідкістю залучення здобувачів до допомоги в організації освітнього процесу.

Отже, аналізуючи досвід роботи зі здобувачами вищої освіти, можна визначити такі труднощі:

- несформованість навичок нетикету, етикету у месенджерах, у електронному листуванні;
- неготовність спілкуватися, висловлювати думки, власні бажання, ділитися труднощами онлайн при включених камерах;
- неготовність брати на себе відповідальність за прийняті рішення;
- неготовність виявляти ініціативу, генерувати ідеї щодо покращення навчання
- несформованість навичок спільного вирішення складних завдань.

Теоретичні й практичні питання, пов'язані з soft skills, постають у багатьох наукових роботах вітчизняних й іноземних вчених. Теоретичним визначенням м'яких навичок займалися О. Жмай, О. Лосієвська, А. Ляшко, В. Студінський, В. Bora, F. Civelli, D. Gabric, P. Hancock, M. Icenogle, D. Jackson, K. McFadden, J. Maes, M. Robles, T. Weldy. Загальні засади формування висвітлено у роботах М. Денека, О. Дещенко, І. Ткаченко, К. Cronin, М. Cronin. Оцінювання якості сформованих soft skills висвітлено у роботах В. Cimatti, R. Jenal, Н. Judi, Н. Mohamed, М. Tomczak. Необхідність і значення м'яких навичок у роботі вчителя

продемонстровано у роботах М. Братко, R. Md-Ali, F. Shaffie, F. Yusof. Проблемам розвитку soft skills у майбутніх вчителів присвячено дослідження Н. Агаркової, Н. Безлюдної, А. Бобро, С. Васильєвої, Н. Дудник, О. Л. Кірдан, О. П. Кірдан, Н. Коляди, О. Кравченко. Формуванню окремих складників м'яких навичок у вчителів інформатики висвітлено у роботах О. Кобильської, Л. Максимової, С. Находа, О. Чорної, А. Юдіної.

Восвітньому процесі закладів вищої освіти м'які навички формуються різними шляхами. У Положенні про формування soft skills Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди [4] визначено такі шляхи їх розвитку: участь здобувачів в конференціях; підготовка доповідей із застосуванням; проходження практик; саморозвиток; залучення до волонтерства та самоврядування; опрацювання літератури (книг, статей, рекомендацій тощо); гейміфікація освітнього процесу [4]. Розкриємо питання практичної реалізації зазначених шляхів.

На нашу думку, основним шляхом є запровадження практичних завдань для спільного виконання у програму вивчення навчальних дисциплін. В Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди така практика є поширеною в процесі підготовки учителів інформатики.

Зокрема, вивчення програмування передбачає реалізацію спільних проєктів здобувачів у складі малих груп (по 3–4 особи). Для реалізації спільної діяльності підбираються завдання достатньо об'ємні, такі, що дійсно передбачають поєднання зусиль учасників — щодо створення дизайну, реалізації реакції різних персонажів, створення ігрової логіки тощо. Тематика таких спільних проєктів змінюється залежно від навчального матеріалу, що вивчається, від інтересів здобувачів та їх ініціативи, проте має завжди освітній характер, зорієнтована на виховання гуманності та емпатії користувачів. Для формування умінь спільної діяльності

успішною є практика створення як невеликих проєктів, які реалізуються в межах одного-двох навчальних занять, так і проєктів, виконання яких потребує тривалого часу. Для виконання короткотривалих спільних завдань, зважаючи на онлайн формат освітньої діяльності, групи створюються довільним чином, найчастіше за допомогою автоматичного розподілу учасників заняття по кімнатах. Для виконання тривалих завдань здобувачі поєднуються у групи самостійно.

Зазначимо, що у навчальних закладах реалізація спільних проєктів при вивченні програмування не є поширеною практикою, проте наближає учасників до реального функціонування ІТ компанії, демонструє можливість розподілення часток завдань між учасниками проєкту та виховує відповідальність за якість отриманого результату.

 днією із обов'язкових дисциплін навчального плану підготовки майбутніх учителів інформатики є "Засоби цифрової підготовки", в межах якої здобувачі мають ознайомитися з педагогічним потенціалом цифрового інструментарію для освітньої діяльності. В процесі вивчення зазначеної дисципліни здобувачі створюють спільний електронний каталог актуальних інструментальних засобів, які можна буде використати у майбутній професійній діяльності, створюють власний набір емої для проведення рефлексії на уроці або для формувального оцінювання, або демонстрації власного емоційного стану. Важливими для формування відповідних умінь є організовані обговорення на заняттях, дискусії щодо переваг або потенціалу тієї чи іншої технології.

Завдання для виконання у складі малих груп пропонуються і в процесі багатьох інших дисциплін навчального плану. Вивчення дисципліни "Технології STEAM освіти" включає аналіз та вибір готових STEAM проєктів; обговорення шляхів їх удосконалення та змінення; спільне створення оригінальних STEAM проєктів та представлення їх для широкого загалу;

пошук оригінальних інструментальних ресурсів для забезпечення STEAM проєктів та презентацію їх функціональних можливостей.

Навчальна дисципліна "Соціальні мережі в освіті", яка пропонується в рамках блоку дисциплін вільного вибору здобувачів, логічно передбачає обговорення здобувачами педагогічного потенціалу різних спільнот соціальних мереж, а також долучення до діяльності професійної спільноти у соціальній мережі; створення оригінального контенту для підтримки курсу інформатики в соціальній мережі.

Виконання спільних завдань зумовлює розвиток умінь домовлятися, коректно спілкуватися, в тому числі шляхом месенджерів, вибирати спосіб досягнення поставленої мети.

Одним із важливих шляхів у формуванні soft skills є створення науково-освітнього середовища, яке передбачає вдосконалення змісту освіти, опанування здобувачами науково-дослідницькими видами діяльності, розвиток творчого, аналітичного мислення студентів, здатності до творчої роботи за фахом, розширення творчого кругозору, формування потреби самостійно поповнювати свої знання за фахом. Окрім цього, виступи на конференціях, конкурсах сприяють розвитку вмінь презентувати власні досягнення, комунікувати з аудиторією, публічно виступати.

Наукова робота на кафедрі інформатики охоплює студентів всіх курсів. Починаючи з перших днів навчання в університеті, кожний студент має можливість здійснювати власне дослідження разом з науковим керівником і виступати із результатами на конференціях, семінарах, публікувати статті у наукових журналах, представляти роботу на конкурсах наукових робіт. Колектив кафедри впевнений, що створення умов та стимулювання студентів до наукової діяльності сприятиме й поглибленню предметних знань. Таке поєднання навчальної та наукової роботи є особливо важливим в ракурсі підготовки

вчителя інформатики, який повинен не тільки володіти фундаментальними знаннями, але й навичками їх практичного застосування в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій, бути знайомим із актуальними технологічними рішеннями, відчувати перспективні тенденції у інформатиці. Крім того, студент має бути підготовлений до навчання тих учнів, які вже народилися й вирости в епоху інтернету та мобільних технологій, до навчання таких навичок, які будуть затребуваними та актуальними через багато років, має відчувати оновлені вимоги, які висувуються до вчителя з боку суспільства, ринку праці, адекватно реагувати на них. Отже, надзвичайно важливими є уміння самостійного оновлення своїх знань, бажання здійснювати це систематично.

Для стимулювання здобувачів до наукової роботи перш за все потрібна систематична робота науково-педагогічних працівників кафедри зі здобувачами, урахування інтересів студентів та побажань, оновлення переліку тематики курсових і кваліфікаційних робіт відповідно до актуальних тем розвитку інформатики як науки. На кафедрі щорічно проводиться науково-практична конференція “Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі”, на якій обговорюються питання, пов’язані із використанням цифрових технологій у освіті. Працює секція “Інноваційні технології в освітній практиці” в рамках науково-методичної конференції “Наумовські читання”. Крім того, студенти представляють свої здобутки на інших міжнародних та всеукраїнських конференціях — “Навчання і викладання: після війни та під час миру”, “Прокопенківські читання”, “Соціально-психологічні засади розвитку особистості в освітньому процесі” та інших. Щорічно на всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт 5-7 майбутніх учителів інформатики представляють власні наукові здобутки, і кращі роботи отримують визнання та призові місця.

Важливим шляхом формування м’яких навичок майбутніх учителів, на

нашу думку, є їх залучення до організації та проведення різноманітних інформаційних заходів. Наприклад, здобувачі є співмодераторами секцій на міжнародній науково-практичній конференції “Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі”, створюють рекламні матеріали для семінарів, вебінарів, круглих столів та майстерок, що проводяться на кафедрі інформатики; беруть участь в організації спостереження за доброчесністю при проведенні всеукраїнських олімпіад з інформатики та інформаційних технологій для школярів, міського турніру з інформатики для учнів 5-7 класів, долучаються до організації і проведення занять у Сковородахі (<https://sites.google.com/hnpu.edu.ua/khnpu-eduhub>), стають співорганізаторами онлайн-екскурсій на кафедрі та факультет, беруть участь у створенні й обговоренні завдань для учнівських змагань тощо. На наш погляд, важливим є те, що для організації заходів здобувачі діють поруч, разом із викладачем. Таке поєднання зусиль дає унікальну можливість для обміну реальним, рівності у командній роботі, навчання налагоджувати відносини у колективі.

Іншим шляхом для розвитку вмінь працювати в команді, брати відповідальність за прийняті рішення, виявляти ініціативу, стійко приймати виклики, управляти власним часом є стимулювання здобувачів до участі у різноманітних фахових змаганнях і конкурсах. Так, майбутні учителі інформатики мають змогу брати участь у багатьох конкурсах міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівня й виявляти власні творчі здібності. Так, студенти беруть активну участь у командних змаганнях з програмування — таких, як відкритий чемпіонат Харкова зі спортивного програмування, Кубок України зі спортивного програмування і Гран-прі України зі спортивного програмування, командній олімпіаді для студентів “КРІ-OPEN” та багатьох інших. Залучення до подібних змагань ставить перед здобувачами освіти не тільки предметні виклики, а й міжособистісні, бо в

умовах обмеженого часу необхідно визначити, хто з учасників може ефективно вирішити те чи інше завдання, докласти спільних зусиль для виконання задачі, розподілити завдання на складові і, після виконання, зібрати їх в одне рішення.

Формування м'яких навичок здійснюється також шляхом підтримки активності, допитливості та зацікавленості здобувачів під час круглих столів, обговорень, воркшопів, зустрічей з провідними учителями та науковцями. Вважаємо важливим стимулювати студентів задавати питання спікерам, висловлювати власну думку, пропонувати своє бачення на проблеми освітнього і наукового характеру. Цього року на кафедрі інформатики було організовано зустріч-обговорення системи освіти у Великобританії з Таїсією Мукий, круглий стіл «IT solutions for higher education», воркшоп з Чуждановою Анною, зустріч-дискусію «Яким має бути успішний вчитель?» з Іриною Ждановою та багато інших подій. Залучення до таких заходів дозволяє розвивати навички слухання співрозмовника, ведення дискусії, вміння задавати запитання, погоджуватися або висловлювати незгоду із позицією спікера, вміння концентруватися.

Для формування soft skills протягом всіх років навчання необхідно підтримувати ініціативу здобувачів. Зазначимо, що в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди створено всі умови для того, щоб реалізувати пропозиції студентів — вони обирають дисципліни для вивчення, діють гуртки, клуби, комітети студентського самоврядування тощо. Крім того, стимулюється ініціатива студентів при виборі тематики курсових і кваліфікаційних робіт, конкурсних і наукових робіт, виборі шляху поглиблення змісту навчальної дисципліни. За пропозиції здобувачів на кафедрі щосезону проводиться командний турнір з програмування «KafInfo Open», метою якого є залучення здобувачів із різним досвідом програмування до розв'язання олімпіадних завдань; свят-

ковий захід до Дня вчителя “Дзеркало шкільного життя”, який було спрямовано на осмислення педагогічної діяльності через аналіз художніх фільмів, конкурс 3D-моделей та інші.

Впродовж освітнього процесу колектив кафедри опікується розвитком навичок тайм-менеджменту, самоорганізації та самодисципліни. Це здійснюється шляхом визначення часових рамок виконання завдань, підготовки звітної документації, створення календарних планів до кваліфікаційних робіт з дотриманням термінів, стимулювання до вчасного завершення масових онлайн-курсів, дотримання дедлайнів при підготовці публікацій тощо.

Отже, в процесі підготовки майбутніх учителів інформатики вважаємо необхідними такі шляхи формування й розвитку soft skills:

- запровадження завдань для спільного виконання в процес вивчення навчальних дисциплін;
- створення науково-освітнього середовища для органічного поєднання навчальної та наукової роботи;
- залучення здобувачів до організації та проведення різноманітних інформаційних заходів.
- підтримка активності, допитливості та зацікавленості студентів під час семінарів, круглих столів, вебінарів, майстер класів;
- підтримка ініціативи здобувачів та стимулювання до її виявлення.

Перспективним напрямом подальших наукових розвідок вважаємо проведення кількісного оцінювання результативності описаних шляхів розвитку soft skills у майбутніх учителів інформатики.

Література

1. *Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи* / Упор. Л. Гриневич, О. Елькін та ін. ; заг. ред. М. Грищенко. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

2. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Чинний від 2024-08-29. Вид. офіц. 2024. 82 с. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-iloverpdf_merged.pdf (дата звернення: 11.10.2024).

3. Професійний стандарт «Викладачі закладів вищої освіти». Чинний від 2021-03-21. Вид. офіц. 2021. 18 с. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/325-610_vikladaci_zakladiv_visoi_osviti.pdf (дата звернення: 11.10.2024).

4. Положення про формування Soft Skills в учасників освітнього процесу ХНПУ імені Г. С. Сковороди. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2024. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Piojenn/Formuvanya_soft_skills.pdf (дата звернення: 11.10.2024).

5. Освітня програма «Інформатика в закладах освіти» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. ХНПУ ім. Г. С. Сковоро

роди, 2024. URL: <https://kafinfo.org.ua/aboutclub> (дата звернення: 11.10.2024)

6. Освітня програма «Інформатика в закладах освіти» другого (магістерського) рівня вищої освіти. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2024. URL: <https://kafinfo.org.ua/aboutclub> (дата звернення: 11.10.2024)

7. *Bezliudna N., Dudnyk N.* Formation of Soft Skills of future teachers as a condition for implementation of the teacher's professional standard // Psychological and Pedagogical Problems of Modern School. 2021. No. 2(6). P. 137–143. URL: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(6\).2021.248137](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(6).2021.248137) (дата звернення: 11.10.2024).

8. *Коляда Н., Кравченко О.* Практичний досвід формування «soft-skills» в умовах закладу вищої освіти // Humanities science current issues. 2020. Т. 3, № 27. С. 137–145. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/27.203686> (дата звернення: 11.10.2024).

14.10.2024

Відомості про авторів:

Олефіренко Надія Василівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри інформатики; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: nadiia.olefirenko@hnpu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9086-0359>; Google Scholar; Scopus.

Курганський Андрій Романович — здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014.Середня освіта (інформатика); Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: andrii.kurhanskyi@hnpu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4354-2742>.